

TWEE PROJECTEN

Bij het Platform Friese Rassen en Gewassen zijn twee projecten in voorbereiding.

Het eerste is een *Stimuleringsproject*, bedoeld om de rassen en gewassen die door de bij het Platform aangesloten organisaties in stand worden gehouden, ook te laten toepassen. Een bureau werkt in opdracht van het provinciaal bestuur in nauwe samenwerking met het Platform aan het vinden van voldoende subsidiënten. Zoals eerder gemeld, is het tweede project bedoeld om tussen Berlikum en Wier een *demoproject* tot stand te laten komen. Dit stond bij het Platform ook al lang op de agenda. Het publiek en vertegenwoordigers van de te bereiken doelgroepen kunnen daar geïnformeerd worden over wat de bij het Platform aangesloten organisaties voor ogen staat. Gehoopt wordt dat er begin april 2025 na alle voorbereidingen met dit project een begin wordt gemaakt.

Binnenkort worden beide projectvoorstellen aan de vertegenwoordigers van de bij het Platform aangesloten organisaties ter beoordeling voorgelegd.

EEN TWEETAL VERKENNINGEN

Met het oog op het tot stand komen van het hierboven aangeduide *Stimuleringsproject* werden een tweetal *verkenningen* uitgevoerd.

De eerste leverde belangrijke informatie over wat van in Fryslân werkzame organisaties verwacht kan worden bij het stimuleren van de toepassing van de Friese rassen en gewassen.

De tweede verkenning moest duidelijk maken welke koppelingkansen er zijn tussen provinciale beleidsvelden en de toepassing van (delen van) de rassen en gewassen. Die werden onder meer gevonden bij de productie van streekproducten, natuurinclusief boeren, nieuw natuurbeleid en Friese oorspronkelijke houtige gewassen. De aanjager die hopelijk voor het hierboven aangeduide *Stimuleringsproject* wordt aangesteld, kan van de uitkomsten gebruik maken.

EEN PANORAMA VAN FRIES LEVEND ERFGOED

Een onderdeel van de *Platformreeks* (zie pag. 7) is een klapper met afbeeldingen en beschrijvingen van het Fries Levend Erfgoed.

Op de linkerpagina's vind je door Pat Zijlstra gemaakte detailfoto's van de Friese dierrassen, landbouwgewassen en fruitrassen. Op de rechterpagina's een beschrijving van de kenmerken.

In het Fries Landbouwmuseum wordt op zondag 7 april a.s. met een powerpointpresentatie een overzicht van de inhoud van de klapper gepresenteerd. Een unieke gelegenheid om in één keer met alle rassen en gewassen die bij het Platform horen kennis te maken.

De afbeeldingen worden toegelicht door Johannes Spyksma die met anderen bij het maken van de beschrijvingen van de eigenschappen van de rassen of gewassen betrokken was.

De bijeenkomst wordt gehouden tussen 14.00 en 16.00 uur. Het adres is: Feling 6, 8912 CG Leeuwarden.

PERIODIEKEN

In **De Fryske Hounen** een terugblik op tien jaar outcross bij de Wetterhoun. In 2013 kreeg de Fokadviescommissie van de NVSW "groen licht" om zich op het realiseren van de eerste outcross-combinaties bij dit ras voor te bereiden. Bloed van de Labrador Retriever, de Airedale, de Barbet, de Grote Poedel en de Siberische Laika werden al dan niet met succes ingezet om vers bloed in het door inteelt bedreigde ras in te brengen.

In Denemarken ligt sperma opgeslagen van stieren van het Fries-Hollandse rund uit bijvoorbeeld de Franse lijn dat niet in de Nederlandse genenbank ligt opgeslagen, meldt de **Fries-Hollandse Koekrant**. Tot die runderen behoort Nuboxer Francis die in Denemarken "goed in de uiers" en zeker ook in het eiwitgehalte heeft gefokt.

In **De Zwartbles** vraagt diergeneeskundige Marieke de Louw aandacht voor de blauwtongbesmetting. Bij de een viel het mee, de ander heeft veel schapen verloren. Het is wel zeker dat er in voorjaar 2024 minder lammeren geboren gaan worden. Nieuwe besmettingen zullen optreden als eerder besmette dieren nog virus bij zich dragen en knutten dit na een bloedmaaltijd naar de buurman of buurvrouw verspreiden.

Het recente nummer van de **Nieuwsbrief** van Friese Hoenderclub is gewijd aan de weinig voorkomende witte kleurslag. Het wit dient zo zuiver mogelijk te zijn. In de praktijk zijn de witte dieren op het lichaam nog wel eens crèmekleurig. Dat behoort niet tot de kenmerken van deze kleurslag. Het is volgens Arie Visser de lastigste kleurslag om in stand te houden.

In **De Nederlandse Landgeit** een artikel over de landgeit en de wolf. Veel geitenhouders brengen rasters aan. De overheid is in plaats van preventie teveel bezig met schadevergoeding, vindt Herman uit de Bosch. Meer nadenken 'vanuit de wolf als prooidier', vindt hij de beste oplossing. Hij constateert dat geitenhouders wat dit betreft nog veel hebben te leren.

Wiepke Lam meldt in de **Nieuwsbrief** van de Zwartbles-Fokkersgroep dat het bij kleine populaties soms lastig is inteelt te vermijden. In wezen komen een rammencirkel of de fundamentfokkerij ook neer op inteelt. Er wordt immers gekozen voor het fokken binnen een gesloten populatie. Toch kan dat een keuze zijn om tot een bewuste fokkerij te komen.

In **De Kroade**, de nieuwsbrief van de vereniging voor historische landbouw wordt meegedeeld dat op verzoek van het 'Obe Postma Selskip' een groep leden interviews afneemt bij mensen die nog weet hebben van het reilen en zeilen van een gardeniersbedrijf in de Friese bouwhoek.

OP TEXEL OOK BOOMWALLEN ALS MEDICIJN

In een vorige OER werd bericht over het project 'Boomwallen als medicijn' op de Friese zandgronden. Wilma Eelman, woonachtig op Texel, kwam met het bericht dat het op haar eiland ook voorkomt. Schapen op haar land hebben een voorkeur voor het blad van bramen, egelantier, rimpelroos en hondsroos in de boomsingel. Dit houdt waarschijnlijk verband met de tannines die er in voorkomen en die een gunstige uitwerking hebben op de spijsvertering. Om er maar bij te kunnen, klimmen haar schapen met de voorpoten in het ursusgaas omhoog. Een laag gebied met zoutshade op Texel heet nog steeds de Apotheek.

JARING BRUNIA BEGINT EEN FOKCENTRUM VOOR DE FRIESE ROODBONTEN

Jaring Brunia in Flansum bij Raard houdt van de Friese Roodbonte. Hij melkt op zijn bio-dynamische bedrijf 75 van deze koeien. Ze gedijen uitstekend en ze zien er, vindt Brunia, mooi uit. Dat het Friese runderen zijn, maakt hem trots.

Toen hij eraan begon waren er weinig die verwachten dat een melkveebedrijf volgens zijn opzet een goed werkend verdienmodel zou opleveren. Het is toch gelukt. De koeien worden met gras gevoerd en niet met mais of ander krachtvoer.

De Friese Roodbonte is een *dubbeldoelkoe*, koeien van de toekomst wordt in veeteeltkringen steeds vaker beweerd. Het dier levert goed vlees en goede melk. Geven de dieren op het bedrijf van Brunia geen melk meer, dan laat hij ze groeien en verkoopt hij het vlees.

De melk van zijn koeien is gezonder, denkt Brunia. Door minder hoge productie zitten er meer vitamines en mineralen in. Omdat de koeien met gras gevoerd worden, bevat de melk meer gezonde vetzuren, denkt Brunia. Het is hem nog niet gelukt dit laatste aan te tonen.

Onlangs opende Jaring op verzoek van de Stichting Roodbont Fries Vee een 'Erkend Fokcentrum' voor dit ras. Dit predicaat werd toegekend door de landelijke Stichting Zeldzame Huisdierrassen. Het is bestemd voor fokkers van een zeldzaam ras van landbouwhuishoudieren. Het is van belang dat de fokker voldoende kwalitatief goede dieren heeft en zo bijdraagt aan de instandhouding van bedreigde rassen.

Hoewel het wat dit betreft steeds beter gaat met de Friese Roodbonte, is het bestuur van de Stichting

Roodbont Fries Vee nog steeds hard op weg het ras definitief veilig te stellen.

Het nieuwe fokcentrum draagt daar aan bij. Nieuwe houders kunnen er terecht voor een betrouwbaar advies over de aanschaf van goede vertegenwoordigers van het ras. En over de verzorging of fokkerij.

Brunia merkt aan reacties die hij kreeg dat onder een groep boeren belangstelling is voor de aanschaf van de roodbonte en zwartbonte Friese koeien. Ze voeden zich meer met gras en zijn zelfredzamer.

JANUMER PRONKBOON FAVORIET

Zondag 11 februari werd onder leiding van Pat Zijlstra met peulvruchten uit de collectie van het Werkverband een *smaakproef* gehouden. Beproefd werden de Gele Woudboon, de Reade Krobbe, de Bruine Woudboon, de Gritney, de Zoete Grauwe Erwt en de Janumer Pronkboon.

Aan de hand van een beoordelingsformulier bleek de pronkboon favoriet. Dat is bijzonder, omdat het om de zwarte boon ging die bij dit ras hoort. Pronkbonen zijn immers vooral bedoeld om gegeten te worden als ze nog groen zijn.

De proeverij werd vooraf gegaan door een presentatie van alle dertig Friese of met Fryslân verwante peulvruchten die tot de collectie van het Werkverband behoren.

DURK VAN DER SCHAAF MAKKE FRYSKE IERPELRASSEN

Durk van der Schaaf út Bitgummole sette yn 1966 as ienling de earste stappen op het paad fan de biologyske ikerbou. It begûn mei it ferbouwen fan in heale bunder koal en ierpels foar de ferkeap yn Burgum en Grins. It bestriden fan túch wie it grutste probleem, Van der Schaaf hâlde der de bynamme 'Durk Stikel' oan oer. Hy luts him der neat fan oan, sa't er ek gjin gefolch joech oan de warskôging fan de ynspeksje: "Dit komt nea goed". Biologyske lânbou biedt, fynt van der Schaaf, ek in middel tsjin oerproduksje. Fan kollega-boeren krijt er in soad krityk doe't er op byienkomsten de finger lei by de negative útkomsten fan de gongbere lânbou foar de

yn eigen hân.

Van der Schaaf hâlde him ek dwaande mei it ûntwikkeljen fan nije ierpelrasen. Ien dêrfan wie de *Redmer*. Dy ûntstie yn 1981 út in krusing fan *Aminca* en *Amred*. De *Amred* waard ek troch Van der Schaaf ûntwikkele, dy is der net mear. Om't de *Redmer* troch Cees de Groot yn Boer yn de bûtenlucht yn stân hâlden waard, waard dy siik as gefolch fan in firusynfeksje troch luzen.

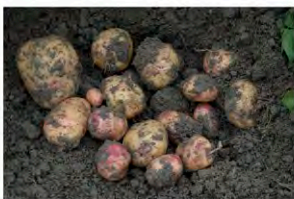
Jo moatte in jierpel elts jier yn 'e grûn sette, as jo it ras behâlde wolle. Sa gong it net mei de *Nynke*, in seleksje dêr't Durk syn mem mei ferneamde. It ras wie bysûnder troch eagen mei in reade râne. Wat der fan oerbleaun is, binne de by dizze tekst hearrende ôfbyldingen yn in troch it Platfoarm útbrochte klapper.

Van der Schaaf hâlde de *Vroeg Op* yn stân doe't D. Langhout yn Welsryp dy't dit ras ûntwikkele stoar. Ek de *Vroeg Op* waard siik. Dêr wie noch wol siik materiaal fan. Op dit stuit wurdt besocht it ras wer sûn te krijen.

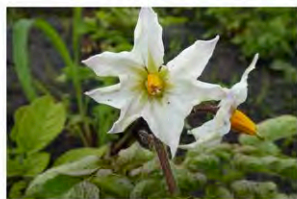
STIFTING ERFGOED-FUNDAASJE DOCHT SYKTOCHT NEI AGRARYSKE SKIEDNIS

De lju fan Stifting Erfgoed Fundaasje ûndernimme benammen yn de Fryske klaaiboustream in syktocht nei de agraryske skiednis. Hja binne al in skoft dwaande om de argiven fan foaral ikerboubedriuwen op te spoaren en digitaal tagonglik te meitsjen. Bedriuwargiven fan ikerboubedriuwen binne neffens Goasse Brouwer eins in wyt plak op de kaart. De ikerbou levere foaral mei setieprels in belangryk eksportprodukt.

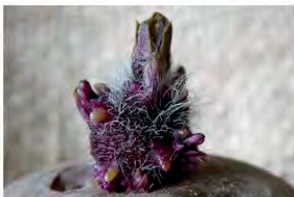
Nynke

Nestje

Bloem

Kiem

Blad

Plant

Doorsnede

trede wrâld. "Ha wy it dan altyd ferkeard dien? Moatte we dan net gebrûk meitsje fan alle mooglikheden dêr't we mear troch út 'e grûn helje?"

As it súkses fan syn oanpak stadich by oaren trochwurket, wurdt syn bedriuw 'Saaksum' in beafeartplak foar lju "dy't der wol ris wat mear fan witte wolle". It hoecht allegear net sa grut, lei er syn besikers út. Hy hâldt de ôfset fan syn produkten ek

HET FOKKEN VAN DE FRIESE DIERENRASSEN

Als onderdeel van de Platformreeks (zie pag. 7) verscheen de brochure 'Het fokken van de Friese of met Fryslân verwante dierenrassen'.

Fokken wordt in deze brochure opgevat als het vermeerderen van de Friese of met Fryslân verwante zeldzame of oorspronkelijke huisdierrassen. Het gaat er om ze te laten beantwoorden aan bepaalde door de betreffende stamboeken of fokverenigingen gewenste eigenschappen.

De *fokdoelen* zijn door de betreffende stamboeken of verenigingen schriftelijk vastgelegd. Ze worden ook wel standaarden genoemd. Ze hebben niet alleen betrekking op het exterieur van de dieren. Wat het dier kan en de aard van het dier spelen ook een rol. De fokker kan, rekening houdend met de rasstandaard ook zijn persoonlijke voorkeuren tot op zekere hoogte laten gelden. Als de inzichten van de fokkers of de gebruiksdoelen veranderen, kan een fokdoel veranderen.

Er wordt bij het fokken een onderscheid gemaakt tussen *kwantitatieve* en *kwantitatieve eigenschappen*. Kwantitatieve eigenschappen zijn bijvoorbeeld de haarkleur en erfelijke gebreken. De hoogte van de dieren en slachtkwaliteit zijn kwantitatieve eigenschappen. Het fokken kan op beide soorten eigenschappen gericht zijn.

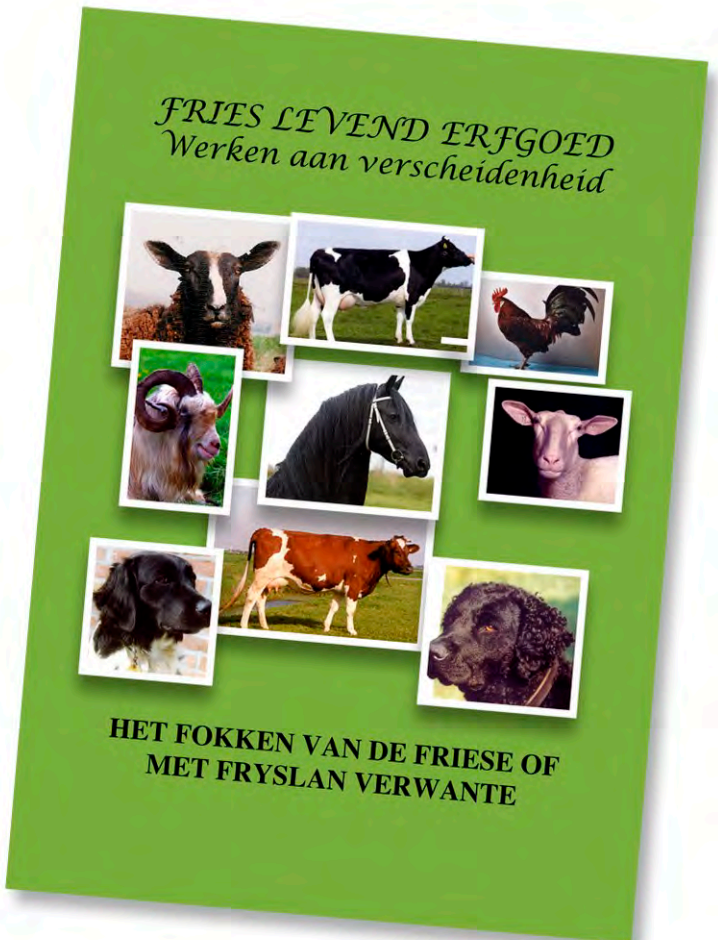
Soms vormt zich een afwijkend gen. Zo'n verandering heet een *mutatie*.

Als een lichaamscel muteert, blijft de verandering beperkt tot het desbetreffende deel van het lichaam. Muteert een geslachtscel dan zet de verandering zich in de nakomelingen voort.

De meeste mutaties betekenen een verslechtering. Soms is de verandering juist gunstig.

Als dieren paren in een populatie die nauwer verwant zijn dan de gemiddelde verwantschap is er sprake van *inteeft*. Daarom is het voor fokkers van belang de afkomst van de dieren goed te registreren en de ouders in de vorige generatie zoveel mogelijk te kennen. Een manier om de gevolgen van inteeft te bestrijden is het kruisen met dieren uit verwante populaties. Zo werd het Friese paard gekruist met paarden met Arabisch bloed.

Langs de weg van natuurlijke selectie, is de voortplanting in zijn oorspronkelijke vorm onderhevig aan de wetten van de natuur. Zodra de mens zich bij de keuze van ouderdieren laat gelden, is er sprake van *kunstmatige selectie*. De ouders van een toekomstige generatie

worden dan op grond van bepaalde eigenschappen gekozen. De selectie wordt aanzienlijk ondersteund als enig inzicht bestaat in de erfelijke aanleg, het genotype. Voor afstammings- en afstammelingsonderzoek is een goede registratie nodig.

Om te beoordelen in hoeverre ouderdieren geschikt zijn voor de voortplanting worden ze beoordeeld op hun *fokwaarde*. Die berust op een inschatting, het is lang niet altijd zeker dat de uitkomsten van het fokken ermee overeen komen.

Het fokken van de Friese en met Fryslân verwante dierrassen heeft als belangrijke meerwaarde het in stand houden van genetisch materiaal dat door moderne fokkerijmaatregelen wordt weggedrukt. In de aan het begin van deze tekst genoemde brochure wordt het hoe en wat van fokken van het Friese paard, de Friese runderen, de beide Friese schapenrassen, de beide Friese hondenrassen, de landgeiten en de Friese hoenderrassen meer in detail beschreven. Om te bestellen, zie pagina 7.

FRIESE APPELS EN EEN FRIESE PEER

Er zijn een aantal fruitsoorten waarvan vaststaat dat ze in Fryslân ontstaan zijn: vijf appelrassen en een perenras. Bovendien zijn er zes appelrassen die door Fruit yn Fryslân ontdekt zijn.

In Fryslân ontstane fruitrassen

Een oud ras dat al bij Knoop in zijn Pomologia voorkwam is de *Doeke Martens/Dûke Mertens*. In de jaren negentig is het ras door Jacob Kramer in een boomgaard in Goutum herontdekt.

De *Schoone van Iephof* is vermoedelijk begin twintigste eeuw ontstaan op de kwekerij Iephof te Burgum.

Ene Dijkstra ontwikkelde in de jaren twintig van de vorige eeuw uit een pitje de *Dokkumer Nije*.

In de jaren vijftig van de vorige eeuw verzamelde Thijs Visser in de duinen op Schiermonnikoog stekjes van appelbomen die er als gevolg van weggegooidde klokhuizen ontstaan waren. Daaruit resulteerde na veel selecties de *Ambro*.

In een boomgaard in Hurdegaryp werd enige jaren geleden de *Present van Friesland* gesignaleerd. Het werd volgens een rassenlijst ontwikkeld door Hendrik Idzes Westra.

Knoop noemt in zijn Pomologia een Friese peer die in het dorp Hallum ontwikkeld zou zijn, de *Hallemine Bonne*.

Door 'Fruit yn Fryslân' gedane vondsten

In 2010 werd bij het opruimen van een perceel kerstbomen in Drachten de stoofappel *Zoete van der Schoot* gesignaleerd.

Ene De Haan in Drachten ontwikkelde de handappel *Roem van Drachten*.

Een bijzondere uit een pit ontstane zaailing werd *Marijke Meu* gedoopt.

In een heg bij een aardappelveredelaar in Stiens ontstond zo'n vijftientwintig jaar geleden de *Minne Dankert*.

Van de op het 'jiskelân' bij Wartena ontdekte *Liliane* werd een 5000m² grote boomgaard ingericht.

De in Wolvega ontdekte *Pit Oranje* werd in 2015 door Fruit yn Fryslân in Leeuwarden aangeplant.

*Doeke Martens
/Dûke Mertens*

Schoone van Iephof

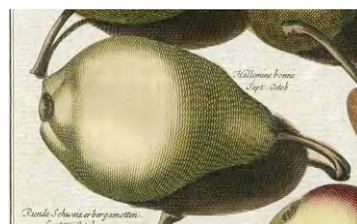
Dokkumer Nije

Ambro

Present van Friesland

Hallemine Bonne

DE PLATFORMREEKS

De Platformreeks omvat een twintigtal brochures die de lezer informeren over het hoe en wat van de Friese rassen en gewassen.

In de eerste aflevering gaat het over *Werken aan verscheidenheid*, het motto waardoor het Platform zich laat leiden.

Hoe *grondeigenaars* kunnen meewerken aan het toepassen van de Friese rassen en gewassen is het onderwerp van brochure 2.

Het gebruik van de Friese rassen en gewassen in de *gastronomie* wordt toegelicht in de derde brochure.

Het maken van *streekproducten* met de Friese rassen en gewassen is het onderwerp van brochure 4.

Hoe de Friese rassen en gewassen kunnen bijdragen aan de *ruimtelijke kwaliteit* wordt in de vijfde brochure toegelicht.

In brochure 6 wordt uitleg gegeven over de toepassing van de Friese rassen en gewassen in de *natuurinclusieve*, c.q. *kringlooplandbouw*.

De Friese rassen en gewassen kunnen ook worden toegepast bij de *dorps- en stadslandbouw*, brochure 7. *Educatieve activiteiten* met het oog op de Friese rassen en gewassen zijn het onderwerp van de achtste brochure.

In de glossy's 8, 9 en 10 wordt verbeeld wat er allemaal met de Friese rassen en gewassen gedaan kan worden.

Brochure 12 is een *naslagwerk* waarin de Friese rassen en gewassen uitgebreid beschreven worden.

Een dikke klapper (nummer 13) werd ook aan de Friese rassen en gewassen gewijd. Links foto's van details van de dierenrassen, landbouwgewassen en fruitrassen. Rechts beschrijvingen, bedoeld om ze zoveel mogelijk binnen hun eigenschappen te houden.

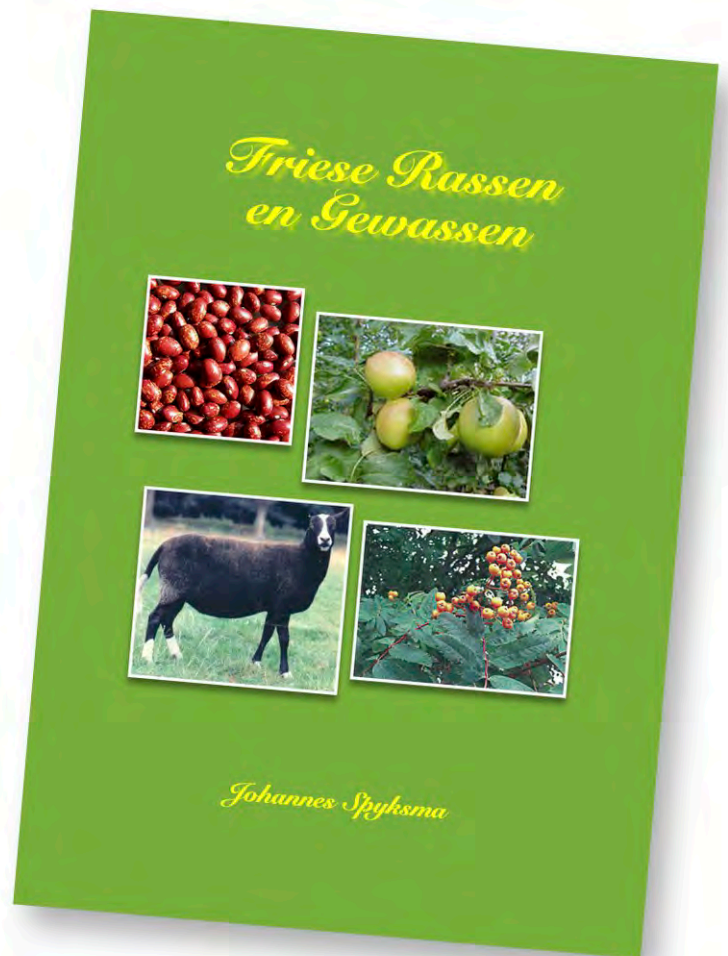
In de brochure *Tiden hawwe tiden* wordt de *geschiedenis* van de Friese rassen en gewassen belicht. Nummer 14.

Een globale beschrijving van de *landbouwcollectie* van het Werkverband is het onderwerp van de vijftiende brochure.

De zestiende brochure biedt een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *dierenrassen*.

Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *fruitrassen* is het onderwerp van brochure 17.

In brochure 18 komen de *houtige gewassen* aan de beurt. Het *fokken* van de Friese of met Fryslân verwante dierenrassen wordt toegelicht in de negentiende brochure.

Het *telen* van zaad en knollen is het onderwerp in brochure 20.

Brochure 21 gaat over het vermeerderen van het Friese *fruit*.

Het *Stimuleringsproject* Friese Rassen en Gewassen wordt beschreven in brochure 22.

In brochure 23 worden de *zakjes met zaad* geïntroduceerd die op diverse plekken in de provincie te koop zijn. Het raamplan *FAN FRYSLANS GRUN* biedt een overzicht van wat het Platform voor ogen staat. Brochure 24.

Bovenstaande publicaties kunnen met vermelding van de nummers en het postadres inclusief portokosten worden besteld door overmaken van €6.50 op banknummer TRIO 0197 646 174 ten name van Werkverband Friese Rassen. De nummers 9 tot en met 14 kosten inclusief porto €15.00. Het gehele pakket kan worden besteld door overmaken van €67.50. Nummer 13 zit er dan niet bij, deze kost inclusief porto €25.00.

ABONNEMENTSGELD

Als u dat al niet gedaan hebt, een ruilabonnement hebt of als bestuurslid of instandhouder vrijgesteld bent van het betalen van het jaarlijks abonnementsgeld voor OER, verzoeken wij u vriendelijk dit voor 2024 zo spoedig mogelijk over te maken. Dat kan door als postabonnee €12.50 en als mailabonnee €10.00 over te maken op NL 16 TRIO 0197 646 174 t.n.v. Werkverband Friese Rassen. Postabonnees wordt verzocht naam en woonadres te vermelden.

Retouradres: Heerenweg 26 9262 SG Sumar

Platform Friese Rassen en Gewassen

www.friesehoenderclub.nl

www.nzs.nl

www.zeldzamerassen.nl/
zwartbles-fokkersgroep

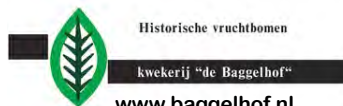
www.roodbontfriesevee.nl

www.melkschapen.nl

www.fruitynfryslan.nl

www.baggethof.nl

www.szh.nl

www.vriendenvanhetoudefruit.nl

www.werkverband-frieserassen.nl

www.frieshollands.nl

www.herbariumfrisicum.nl

www.dekruidhof.nl

www.nvsw.nl

www.landgeit.nl